

Курманкулов Ш.Ж., Жороев А.К.

**ЖАҢЫ МУУНДАГЫ СТАНДАРТТЫН ТАЛАБЫНА ЫЛАЙЫК ОКУТУУНУН
«ЗАРЫЛ» ЖАНА «ЖЕТИШТҮҮ» ШАРТТАРЫ**

Курманкулов Ш.Ж., Жороев А.К.

**«НЕОБХОДИМЫЕ» И «ДОСТАТОЧНЫЕ» УСЛОВИЯ
ОБУЧЕНИЯ В СООТВЕТСТВИИ С СТАНДАРТОМ ОБРАЗОВАНИЯ
НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ**

Sh.Zh. Kurmankulov, A.K. Zhoroiev

**"REQUIRED" AND "SUFFICIENT" TEACHING CONDITIONS IN ACCORDANCE
WITH NEW GENERATION EDUCATION STANDARD**

УДК: 372.853. (575.2)(043.3)

Бул макалада орто билим берүүнү мамлекеттик стандартынын талабын аткарууга мектеп мугалимдеринин даярдыгын жана аткарууга болгон суроо талаптарын анализдөөнүн негизинде бул талапты толук аткаруу үчүн «зарыл» жана «жетиштүү» шарттардын бар экендиги аныкталган. Ошондой эле ал шарттардын маани-маңызын ачып көрсөткөн.

Негизги сөздөр: инновация, жаңы парадигма, билим берүү стандарты, компетенттүүлүк, концепция, окутуу технологиясы, билим базасы, билим чөйрөсү, салттуу окутуу, факторлор.

В данной статье рассмотрен уровень готовности учителя сельских школ для реализации государственного образовательного стандарта нового поколения. Определено, что для внедрения госстандарта в жизнь нужно создать «необходимое» и «достаточное» условия для учителей средних школ, а также раскрыта важных значений этих условий.

Ключевые слова: инновация, новая парадигма, образовательный стандарт, компетентность, концепция, технология образования, образовательная база, образовательная среда, традиционный урок, факторы.

The given study analyzed preparedness of schoolteachers for implementation of new generation state educational standard. It was determined that «required» and «sufficient» conditions for high school teachers must be provided for implementation of the state standard; and importance of these conditions was brought to light.

Key words: innovation, new paradigm, educational standard, competence, conception, educational technology, educational base, educational environment, traditional lesson, factors.

Европада келечектин адиси кандай болуш керек деген проблема көптөн бери козголуп ага карата түрдүү ой-пикирлер айтылган. ЮНЕСКОнун, «XXI кылымдагы билим берүүнүн ачык системасы» - программасы, көп мамлекеттерде ишке ашууда. Бул программада адис болуп калыптанган инсан илимий билимди өздөштүрүү менен гана чектелбестен кесиптик ишмердигинде жаңыча ой жүгүртүүчү, рационалдуу билгичтике (умение), эптүүлүккө, билимин креативдик колдоно билүүгө ээ болуусуна багыттоо каралган. Европадагы билим берүүгө карата болгон өзгөрүү жана ааламдашуу процесси өз кезегинде башка мамлекеттерге аны менен бирге Кыргыз Республикасына дагы өз таасирин тийгизди.

Эгемендүү Кыргызстанда коомдун экономикалык жана саясий системасынын өзгөрүүсү коомдун өнүгүүсүнүн парадигмасын өзгөрттү. Ага карата Кыргыз Өкмөтү жана Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан мектептеги билим берүү системасын түп тамырынын бери реформалоо жолундагы кадамдар жасалууда. Билим берүү жана илим министрлиги «Кыргызстандагы билим берүү системасынын 2020 жылга чейинки өнүгүүсүнүн стратегиялык багыттарын жана концептуалдык негиздерин» кабыл алды [1]. Концепцияда Кыргызстандагы билим берүүнүн структурасы, мазмуну жана окутуу ыкмасы төмөнкү үч милдетти аткарууга багытталган:

- Окууга үйрөтүү.
- Иштөөгө жана каражат табууга үйрөтүү.
- Чогуу жашоого үйрөтүү.

Ошондой эле жакында Билим берүү жана илим министрлигинде, компетенттүүлүк моделине негизделген Кыргыз Республикасында жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандарты иштелип чыгып, талкууга алынып, ал мектептерге ишке ашырууга жөнөтүлдү [2]. Мектептин милдети окуучуларды жеке жана жарандык өнүгүүгө, кесиптик ишмердикти баштоого мүмкүндүк бере турган компетенттүүлүккө ээ болуусуна даярдоо экендиги белгиленген. Компетенттүүлүк сапаты инсанды турмуштагы пайда болгон ар кандай проблемаларды чечүүгө, өзүнүн жеке жана социалдык жашоосун ийгиликтүү курууга, ар кандай жагдайларга ылайыктуу өзгөрүүгө, көнүгүүгө мүмкүндүк бере алат. Мектептик билим берүү маселесинин стандартына жараша окутуунун натыйжасы катары окуучунун таанып-билүүчүлүк, коммуникативдик жана турмушка болгон даярдыгын мүнөздөгөн компетенттүүлүк түркүмү аныкталган. Ал универсалдуу (негизги, чечүүчү) жана атайын же профессионалдык болуп экиге бөлүп көрсөтүлгөн. Негизги компетенттүүлүктүн элементтери төмөнкү 3 багытта каралган:

- маалыматтык;
- социалдык-коммуникативдик;
- өз ишин уюштуруу жана маселелерди чече билүүчүлүк.

Концепциядагы окууга үйрөтүү, окутуу жана тарбиялоо процессинде универсалдуу (негизги, чечүүчү) жана атайын компетенттүүлүктү калыптандыруу милдеттерин ишке ашыруу көп эмгекти, чыгармачылыкты талап кылуучу үзгүлтүксүз процесс.

Проблеманы чечүүнүн багыты окутуунун инновациялык ыкмаларын туура колдонуудан көптөн-көп көз каранды. *Инновациялык процесс – бул биздин оюбузча жаңы методдордун, ыкмалардын жаралышы жана алардын салттуу эски ыкмалар менен айкалыштыкта колдонулушу боюнча болгон комплекстүү ишмердүүлүк.* Бирок бул ишмердүүлүктү ишке ашыруунун жолдорун жана шарттары так аныкталган эмес, ошондуктан ал бүгүнкү күндүн актуалдуу маселеси экендиги талашсыз.

Азыркы мезгилде техниканын, технологиянын өнүгүшү менен жаш муундардын интеллектуалдык билим алууга болгон кызыгуусу жана изденүүсү дагы өзгөргөндүгү айдан ачык көрүнүп турат. Жаш муундар окуу китебин же көркөм чыгармаларды окуунун ордуна алар уюлдук телефон менен алаксып, DVD де жазылган кинолорду көрүшүп, же компьютердик оюндарды ойноп алууну көздөшөт. Мектепке айла жоктон, каалоосуз келген окуучулар дагы жок эмес, жаш курагынан баштап кызыктыруучу оюн-зоокторго алаксыгандар арбындап баратат деген коңгуроо кагылууда [3]. Ошол эле учурда окумуштуулардын айтуусу боюнча ар бир 15 жылдын ичинде ар кандай техникалык, илимдик жана турмуштук маалыматтардын саны 2 эсеге көбөйгөндүгү айтылууда [4]. Советтик доордон калган окутуунун салттуу системасы ар кандай объективдүү жана субъективдүү себептерден улам бүгүнкү күндүн окуу талабына толук жооп бере албай чарчап баратканы айтылууда [5]. Ошондуктан учурда окутуу процессин эффективдештирүү, оптималдаштыруу максатында мектеп мугалимдеринин дагы окутуунун *жаңы технологияларын колдонуу зарылдыгы* келип чыгууда. Анткени заманбап, чыгармачыл, кемеңгер мугалимдердин болушу коом үчүн дагы, өлкө үчүн дагы пайдалуу көрүнүш болуп саналат.

Көрсөтүлгөн макаланын автору [6], бүгүнкү күндө маалыматтуулук көптүгү абдан тез темп менен өсүп, ошондой эле окуучулардын мектептеги сабактан алган билими алардын жалпы өнүгүп өсүүсүнө жетиштүү болбой баратканын баяндайт. Ошондуктан бүгүнкү күндүн билим алуучулары үзгүлтүксүз өз алдынча билим алууга, билимин көтөрүүгө үйрөнүүгө тийиш. Аны үчүн универсалдуу *чечүүчү (ключевые) компетенттүүлүккө* ээ болушу зарыл - деп эсептейт. Мындай компетенттүүлүккө ар кандай окуу предметтерин өздөштүрүүнүн натыйжалары менен биргеликте ээ болсо анын жеткиликтүү болорун билдирет. Бүгүнкү коомдун билим берүү системасына койгон негизги талабы - бул инсандын *чечүүчү компетенттүүлүккө* ээ болуусу деп эсептейт.

Бүгүнкү күндүн заманга шайкеш адистерди даярдап калыптандыруу процесси инсанды кесиптик адистигине *компетенттүү* болуу проблемасына алып келди. Тынымсыз жана тез темп менен өзгөрүп

бараткан коомдо өсүп бараткан жаш муундарды окутууда, тарбиялоодо компетенттүүлүк түшүнүгү бекем орноп баратат. Компетенттүүлүк түшүнүгү, окутуунун натыйжасы болуп келген «билимди», «билгичтикти» жана «көндүмдү» четке какпайт, тескерисинче аны өзүнө камтыган кеңири түшүнүк экендиги айтылып келе жатат [7].

Жогорку окуу жайларында компетенттүү адис даярдоо оңой эмес, бул татаал чоң жана жооптуу талап. Аны үчүн алар окуу жайга келишкен абитуриенттердин мектеп билим деңгээлине тиешелүү компетенттүүлүккө ээ болушун талап кылат. Мына ошондуктан жогоруда белгилегендей жалпы билим берүүнүн үчүнчү муундагы, компетенттүүлүккө негизделген мамлекеттик стандартды иштелип чыгып аны аткарууга киришип баштадык.

Бул иштин натыйжалуу жүрүшү үчүн биз орто билим берүүнү мамлекеттик стандартынын талабын аткарууга мектеп мугалимдеринин даярдыгын жана аткарууга болгон суроо талаптарын анализдеп чыгып төмөнкүдөй жыйынтыкка келдик. Биздин оюбузча бул талапты аткаруу үчүн окуу сапатын жакшыртуунун, жаңы муундагы стандарттын талабына ылайык окутуунун б.а. компетенттүүлүккө багыттап окутуунун «зарыл» жана «жетиштүү» шарттары бар экенине ынануугу болот. Анткени мектепте окуучуларды жаңы муундагы стандарттын талабына ылайык окутуу бул жалаң гана мугалимдин иш аракетинин жыйындысынан көз каранды болгон процесс боло албайт. Мында, андан сырткары факторлордун таасири дагы орчундуу орунду ээлейт. Негизинен мугалимдин иш аракетинен активдүүлүгүн натыйжасында ишке ашуучу шартты «зарыл» шарт деп эсептесек. Ал эми мугалимдин таасири аз болгон, ал эске алынбашы мүмкүн болгон башка факторлордун таасиринде аткарылуучу шарттарды «жетиштүү» шарт деп белгилесек болот. Биз аныктаган окуу сапатынын жакшыртуунун «зарыл» жана «жетиштүү» шарттарынын курамы 1-сүрөттө берилди.

Биринчи зарыл шарт. Сүрөттө берилгендей компетенттүүлүккө багыттап окутуу, бир жактуу, билим берүүчүнүн (мугалимдин) аракетинен гана көз каранды эмес. Компетенттүүлүккө багыттап окутуу билим алуучунун (окуучунун) мектептин баскычтык деңгээлине (баштапкы, кенже класс курагына тиешелүү) компетенттүүлүгүнө ээ болушу зарыл. Мындан компетенттүүлүккө багыттап окутуу төмөндөн жогору карай кеткен үзгүлтүксүз процесс экенин билгилесек болот. Ошондуктан билим берүү системасынын жогорку баскычын, ортонку жана баштапкы баскычтарынан бөлүп кароо убакытты же иш аракетти текке кетирүү менен барабар.

Экинчи зарыл шарт катары билим берүү системасынын заман талабына жооп берген *материалдык-техникалык база* менен камсыздалуусу ээлейт. Бул багытта билим берүү жана илим министрлиги, Кыргыз өкмөтү мүмкүнчүлүккө жараша алгылыктуу иш аракеттерди жүргүзө баштады. Мында мугалимдердин милдети ошол жаңыланган материалдык-техникалык базаны эффективдүү колдонуу билгичтигине жана көндүмүнө ээ болушу абзел.

1-сүрөт. Окуу сапатын жакшыртуунун шарттары.

Компетенттүүлүккө багыттап окутууда салттуу окутуу технологиясын таптакыр жокко чыгарууга, түп тамырынан бери кыркып жоготуп, окутуунун өзгөчө ыкмаларын түзүп алабыз деген аша чапкандык барабар. Көп жылдардын изилдөөсүнө иштелип чыккан, калыптандырылган ар кандай усулдук-ыкмалар өзүнүн үзүрлүү жемишин берип кележатат. Ошондуктан салттуу ыкмалардын позитивдүү жактарын жакшы өздөштүрүү менен кемчилдик жактарын модернизациялап, кайра түзүү менен көп ийгиликтерге жетишүүгө болот. Мындан биз салттуу окутуу технологиясын эффективдүү пайдалана билүү менен бирдикте, окутуунун жакшы жактарын камтыган *жаңыланган окутуу технологиясы* менен камсыз болуусу зарыл шартты толуктап анын үчүнчү компоненти боло алат деп эсептейбиз.

Жетиштүү шарттын бири катарында мугалимди жоопкерчиликтүү иштөөгө мүмкүндүк берүүчү *социалдык-экономикалык шарттын* түзүлүшү негизги орунду ээлейт. Бул шарт аткарылмайынча мугалимдерден алардын жакшы иштешине жогорку талапты коюуга мүмкүн эмес. Акыркы беш жылда мектеп мугалимдеринин айлыгы мурункуга салыштырмалуу көбөйгөндүгүн билебиз. Бирок бул үй-бүлөгө тиешелүү жетиштүү минималдык корзинаны камсыз кыла алат деп айтуу кыйын. Ошого карабастан айлык акыны көбөйүшү мугалимдердин иш аракетинин жандандырганы сезилүүдө. Ушул эле убакта жеке менчик мектептерде айлыгы жакшы мугалимдердин окуучуларга сапаттуу билим берип жатканын танууга болбойт.

Кытай эл республикасында билим берүүсү көп өзгөчөлүккө ээ болуп, алардын ичинде ата-энелер

балдарынын билим алуусуна абдан чоң жоопкерчиликти сезишет экен [8]. Бизде, ата-энелер баласын окуу китептери жана куралдары менен камсыз кылышы керек, ошондой эле, мектепте предметтик сабактардын окутулуш сапаттарын көзөмөлдөөгө акысы да, укугу дагы бар. Бирок айыл жергесинде аны жасаган ата-эне бүгүнкү күнү жокко эсе десек деле жаңылышпайбыз. Ал эми баласынын келечегине кош көңүл болгон ата-энелерге эч кандай жоопкерчилик жок. Андай жоопкерчиликти аныктаган нормативдик мыйзам ченемдүүлүк дагы каралган эмес. Бул боюнча мектеп мугалимдерини жана директорлорунун даттануулары чоң болууда. Жазгы жана күзгү жумуш маалында окуучулардын сабакка баруусу көңүл жылытарлык эмес дешет мектеп мугалимдери. Ошондуктан мындай нормативдик мыйзам жетиштүү шарттын түзүүчүсү болушу мүмкүн.

Монтесоринин педагогикасында окуучулардын окууга болгон кызыгуусунун бир себептери катарында окуу чөйрөсүнүн түзүлүшүн белгилейт. Мектептерде мурда жакшы окуган лидерлик ролду аткарып келсе, ал түшүнүк кыскырып баратат. Жакшы окуганы жогорку окуу жайында өтүүдө эске алынса ал таптакыр эске алынбай калды. Кандай окусаң ошондой окуу ОРТ тестке даярдансаң ыктымалдуулук жардам берип жакшы балл топтоп алууга жетишүүгө болот деген ойдо калышты. Окуу чөйрөсүн жакшыртуу мектеп администрациясы, мугалимдер, окуучулар жана ата-энелер менен болгон биргеликтүү иш аракетинин жыйындысынын негизинде ишке ашуусу мүмкүн деп ойлойбуз.

Бул шарттарды тап такыр бири биринен бөлүп кароого болбойт. Бул жерде дагы бир бир чындыкты

моюнга алуу керек. Анткени «жетиштүү» шарт аткарылмайынча жалаң эле «зарыл» шартты аткаруу менен окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутуу мүмкүнчүлүгү толук кандуу ишке ашышы шек туудуруучу маселе боюнча кала бериши ыктымал.

Жаңы муундагы стандарттын талабына ылайык окутууда *зарыл* жана *жетиштүү* шарт бири бирин толуктап бир максаттуу чоң күчкө айланат. Бул шарттар толук аткарылганда мектепте окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап маселеси толук кандуу чечилет деген ишенимдүү ойдобуз.

Адабияттар:

1. Стратегия развития образования Кыргызской Республики на 2012-2010годы. // Кут билим. - №8. - 2012.
2. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүүнүн Мамлекеттик стандарты». - Бишкек, - 2014. - 32-б.
3. Исаков Б. Күн тартибинде натыйжалуу окутуу жана майнаптуу тарбия берүү. // Кут билим. - №32. - 2013.
4. Днепров Э.В. Попытка пересмотра содержания образования удалось не полностью / Учительская газета, №45. - Россия, 2002.
5. Дуйшеев К.А., Таштанов М.А., Суранова А.С. Эффективность использования интерактивных методов в преподавании общественных дисциплин. // Вестник ЖАГУ №1. - Ч. 1. - 2012. - С. 36-38.
6. Алексеева Л.П., Шалыгина И.С. Состояние и проблемы профессиональной компетентности. - М.: НИИВО, 2004.
7. Касенова С.Ш. К вопросу о компетентностном подходе в высшем профессиональном образовании. // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. - Вып. 2. - 2008. - С. 227-230.
8. Мамбетакунов У.Э. Секрет китайского образования- это усидчивость и стремление к лучшей жизни. // Кут билим. - №36. - 2014. от 19.04.14.

Рецензент: к.пед.н., доцент Курманалиева А.